УДК 398

Л.Х. Мөхәммәтҗанова

МИЛЛИ ФОЛЬКЛОР ТОМНАРЫН ТӨЗҮ: БУЛГАН ТӘҖРИБӘ, ЗАМАНЧА ТАЛӘПЛӘР, ПЕРСПЕКТИВАЛАР ҺӘМ БУРЫЧЛАР

В статье изложены основные положения подготовки академических изданий по татарскому фольклору. Автор подчеркивает, что академические издания наглядно и полно представляют национальный фольклор во всём его идейно-эстетическом богатстве и разнообразии жанров. Автором обоснованы необходимость издания новых томов, описаны главные принципы составления, определены проблемы и перспективы деятельности в издании академических томов по татарскому народному творчеству.

Ключевые слова: татарское народное творчество, академическое издание, свод по фольклору, фольклорные материалы.

The article outlines the main provisions of the preparation of academic publications on Tatar folklore. The author emphasizes that academic publications clearly and fully represent national folklore in all its ideological and aesthetic richness and variety of genres. The author substantiates the need for the publication of new volumes, describes the main principles of compilation, identifies problems and prospects of activity in the publication of academic volumes on Tatar folk art.

Keywords: Tatar folk art, Academic publication collection of folklore, folklore materials.

Бүгенге көндә халык иҗаты бүлеге алдында торган иң җаваплы эшләрнең берсе – академик «Татар халык иҗаты» күпмомлыкларын дөньяга чыгарып, җәмәгатьчелек хөкеменә тапшыру. Планлаштырылган, оригинал телдә – 25, рус телендә 15 том эшләүнең һәркайсының үзенең нечкәлеге бихисап. Милли фольклор томнарын төзү – бик четерекле, катлаулы, ныклы әзерлек таләп итә торган үтә җитди хезмәт.

Шунысы куанычлы: татар фольклор мәктәбендә мондый томнар төзү тәҗрибәсе бар иде инде, яңа томнарны төзегәндә 13 томлык (Татар халык иҗаты. 13 томда. 1–13 томнар. Казан: Татар. кит. нәшр., 1977–1993) кулыбызда булды. Болар үз чоры өчен югары дәрәҗәдә башкарылган хезмәт булсалар да, бүгенге көндә фән фольклорга, булган традицияләрне дә исәпкә алып, яңача карауны таләп итә, басмаларга заманча таләпләр куела, өр-яңа проблемалар күтәрелә, мөмкинлекләр дә киңәя.

Монда иң элек бер мәсьәләне ачыклап үтәргә кирәк. Академик томнар турында сүз алып барабыз икән, иң элек нәрсәне академик том дип саныйбыз, дигән сорау туа. Академик том – иң югары дәрәҗәдә башкарылган, иң тулы, камил эчтәлекле, барлык вариантлар исәпкә

алынган, төпле-нигезле, компактлы искәрмә-комментарийлар, белешмәләр бирелгән басма [Большая советская энциклопедия]. Мондый басмадагы текст аны алга таба детальләп, тирәнтен өйрәнер өчен әзерләнгән булырга тиеш. Томнар өчен материалны эшкәртеп, әзерләп формалаштыру – аерым бер фәнни процесс. Академик басманы әзерләү белән гадәттә академик оешма шөгыльләнә.

Фольклор – борынгы әдәбият һәм хәзерге чор әдәбияты кебек үк, текстологиянең бер объекты. Текстологияне ярдәм фән буларак күзаллаганда, аның проблематика һәм төп төшенчәләре (автограф, нөсхә-күчермәләр, каралама, акка күчереп язу, копия, архетип, вариант, инвариант һ.б.), гомуми методлары һәм алымнары (атрибуция, дата билгеләү, искәрмә-комментарий бирү, төзәтү-конъектуралау, күчерүче каләменә хас типик хаталарны өйрәнү һ.б.) – болар бар да текстология турында уртак бер максаты булган фән буларак сөйләргә мөмкинлек бирә. Әмма тарихи шулай килеп чыккан ки, фольклористика ул үз принциплары, проблемалары, мөмкинлекләре, үзенчәлекләре булган аерым бер дисциплина, аерым фән булып оешкан. Шуңа да төрле фольклор текстларын җыеп, жанрга аерып, аларга аерым классификация ясап, томнар итеп чыгару мәсьәләсендә фольклористиканың үз тәртипләре, карашы, таләбе, ихтыяҗы формалашкан.

Дөрес, милли фольклор томнары төзегәндә текстологиядә кабул ителгән гомуми таләпләргә мөрәҗәгать итми мөмкин түгел, әлбәттә. Без дә текстология фәнендәге төп кагыйдәләрдән чыгып эш итәбез. Әмма, әдәбияттан аермалы буларак, милли фольклор басмалары турында сүз барганда, фольклорда жанрлар, жанр төрләре, текстларның күләме, вариантлар бирелешендәге үзенчәлекләр, беренчел чыганак принципларын саклау, уртак сюжетлы әсәрләр, текстларның теле, аны ничек бирү мәсьәләләре һ.б. җәһәтеннән хәл нык киеренкеләнә.

Фольклор – өзлексез процесс, кичә табылган үрнәк шул момент өчен иң соңгы вариант яисә күчермә булса, иртәгә инде аның яңасы табылу ихтималы бар. Мондый очракта бөтен вариантлар да кергән иң тулы басма дигән критерийны куеп булмаска да мөмкин. Әйтик, томнар төзегәндә әдәбият тарихында XIX гасыр ахырында Мәүлекәй Юмачиков тарафыннан Себер татарларыннан җыеп, шигъри формага салып, XIX гасыр ахырында – XX гасыр башында Казан типографияләрендә актив бастырылган дини-героик характердагы «Салсал» дастаны хакында мәгълүматларыбыз бик аз иде. Фәкать гарәп графикасында басылган китапларда тексты сакланган һәм Г. Газиз мәкаләләрендә [Рухи мирас: эзләнүләр һәм табышлар, б. 61] телгә алынган бу китаби дастан – хәзерге язуга күчерелмәгән, махсус өйрәнелмәгән, үз чиратын көтеп китапханәләрдә ята торган истәлекләрнең берсе. 2023 елның ахырында исә шушы сюжетка дастанның «Салсал батыр» дип аталган, XX гасырда әтисе сөйләгәннән улы отып калып, XXI гасырда кәгазьгә төшергән варианты кулга килеп керде.

Югарыдагы мисал, бер яктан, дастанның халыкта яшәве дәвам итүен күрсәтсә, икенче яктан, томнар төзелеп бетеп, чыгарга әзерләнгән яисә нәшер ителеп тә өлгергән бер вакытта теге я бу жанрга караган текстларның туктаусыз яңарып торуын, яңа мәгълүматлар барлыкка килү хасиятен дә ассызыклый. Шуңа күрә академик характердагы басмаларга куела торган таләпләрне, принципларны фольклор текстларына мөнәсәбәттә һәрвакыт бер ноктага җыеп бетерү, академиклык кысасы булдырып, шушы кысага сыйдыру үзенә бер осталык, теоретик һәм гамәли белем таләп итә. Фольклорга хас мондый вазгыять халык иҗаты томнарын төзүнең алдагы перспективасы тагын да зур булуга да ишарәли.

Төрки халыклар фольклор басмаларында булсын, рус фольклорында булсын, халык иҗаты үрнәкләрен туплаган академик җыентыклар дөнья күреп тора. Әйтик, Россия Фәннәр академиясенең Себер бүлеге Филология институты (Новосибирск) «Памятники фольклора народов Сибири и Дальнего Востока» сериясендә дөнья күргән 60 томлы мәгълүм басманы әзерләп чыгара килә. Яисә башкорт тикшеренүчеләренең халык иҗатына багышланган 3 томлыклары (1954–1959), 18 томлыклары (1972–1985), рус телендә дөнья күргән 12 томлыклары (1987–2010) – барысы да академик басма санала. Фольклор томнарына карата «академик басма» термины, материалларның вариантлары берөзлексез табылып торырга мөмкин булуны истә тотканда, шартлы кебек күренсә дә, Россия фольклористикасында мондый характердагы күптомлыклар бар һәм аларга ихтыяҗ елдан-ел арта гына.

«Татар халык иҗаты» томнарының XX гасыр азагында дөньяга чыккан 13 томлыгы да, бүгенге көндә 9 ар томы инде нәшер ителгән 25 томлы татарча, 15 томлы рус телендәге җыентыклар – бар җәһәттән академик оешма тарафыннан фәнни таләпләргә җавап бирә торган фундаменталь хезмәтләр. Теге я бу фольклор текстының барлык билгеле вариантларын сыйдырган, я инде, һичьюгы, шуларның берсе я берничәсе бирелеп, калганнары хакында искәрмә-комментарийларда сөйли, бу текстлар турында төп мәгълүматны бирә торган, жанрга, аның төрләренә, милли спецификасына, бүленеш-классификация мәсьәләләренә җентекле аңлатма бирелгән тәфсилле керешкә ия, фәнни аппараты камил, чыгару көненә шушы әсәрләр-текстлар турында тулы, күп кенә очракларда текстның информант авызыннан яздырылган аудио-язмасына нигезләнгән, академик оешма тарафыннан барлык җаваплылыгында башкарылган фәнни яки фәнни-популяр типтагы фольклор басмалары, дигән билгеләмәгә чын мәгънәсендә туры килә әлеге күптомлыклар.

25 һәм 15 томлыкларга кадәр төзеп бастырылган 13 томлы «Татар халык иҗаты» томнарының кереш мәкаләләрендә жанрга билгеләмә бирелгән, басыла торган материалларның тарихи-мәдәни әһәмияте ачыкланган, текстларның шигъри табигате яктыртылган, типология, милли үзенчәлекләр, генетик һәм контакт бәйләнешләргә кагылып

үтелгән, өйрәнелү тарихына да урын бирелгән. Гомумән, керешләр тиешле дәрәҗәдә башкарылган.

Томнарга текстлар заманы өчен объектив булырга тырышып сайланган. Әлбәттә, татарның бөтен фольклоры тулысынча боларга сыеп беткән дип әйтә алмыйбыз. Монда сәяси-идеологик карашларны читләп үтә алмаган очраклар, әлбәттә, бар. Әйтик, Казан алыну вакыйгасын яктырткан «Чура батыр» дастанының кайбер өлешләре, «Казан бәете»нең зур өлеше, төрле жанрларда дини темага кагылышлы үрнәкләрнең күбесе һ.б. томнарга керми калган. Бу томнарга фольклор текстларының үз заманы идеологик карашлары яссылыгына туры килү-килмәвенә карап сайлап алынганлыгы аңлашыла. Әмма шунысы да бар: шушы китаплар чыккан чор таләбенә мөнәсәбәттә бу 13 томлыктан да тулырак, мәгълүматлырак, баерак башка күптомлыгыбыз моңа кадәр юк иде. Татар телле фольклор үрнәкләре хакында белешмә, бүленеш принциплары, әдәби-мәдәни, тарихи әһәмияте һ.б. сорауларга җавапны иң элек әнә шул томнардан эзләдек. Шулардан текстлар алып, масса характерындагы яңа җыентыклар дөнья күрә тора. Бу текстлар – 1939 елдан бирле уздырылган экспедицияләрдә язып алынып, бик җентекле тикшерү процессы узган, шул заман культурасы өчен әһәмияте зур саналган фольклор күренешләре, фольклор материаллары.

Искәрмә-комментарийларда томга урнаштырылган текстларның тулы паспорты бирелгән, жанр кыскача характерланган, вариантлар турында мәгълүматлар, текст басылган чыганак турында белешмә китерелгән. Болар бар да билгеле бер тәртиптә, барлык томнарда да бертөрле принципларны сакларга тырышып, чыгарылмалар булса, алар турында керештә җентекле аңлатмалар бирелгән.

Ә бүгенге көндә 25 томлык төзүнең үз кыенлыклары, үз таләпләре, үз мөмкинлекләре. XX гасыр дәвамында төрле юнәлешләрдә үсеш алган татар фольклористикасы гасырлар чигендә яңа баскычка күтәрелде. Бу өлкәдә 80 нче еллардан башлап хәзерге этапка кадәр фундаменталь уңышлар 1939 елда Татар теле, әдәбияты һәм тарихы фәнни-тикшеренү институты буларак оештырылган, хәзерге Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының халык иҗаты бүлеге эшчәнлеге белән тыгыз бәйле. Халык иҗаты бүлеге бүгенге көндә татар фольклористикасы өлкәсендә алып барыла торган тикшеренүләрнең төп юнәлешләрен билгели торган фәнни үзәк ролен башкара.

Бүлек Татарстан Республикасында һәм Россия Федерациясенең башка төбәкләрендә яшәүче татарларның рухи мирасын – фольклор материалларын җыю, халык авыз иҗаты үрнәкләрен бастыру, фольклор әсәрләренең этнолокаль һәм жанр үзенчәлекләрен фәнни тикшерү һәм анализлау, дисциплинаара тикшеренүләр үткәрү, татар фольклорын башка төрки халыклар иҗаты белән чагыштырып өйрәнү эшен һ.б. үтәп килә.

Экспедицияләр вакытында җыелган материалларны тикшерү, анализлау һәм фәнни әйләнешкә кертү белән беррәттән, соңгы елларда бүлек тарафыннан Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының Язма мирас үзәгендә саклана торган рухи мирасны барлау, өйрәнү, анда 1940 еллардан башлап туплана килгән документларны бүгенге көндә табылганнары белән чагыштыру, шул исәптән күпсанлы яңа фәнни хезмәтләр әзерләү эше дә башкарыла.

Бу юнәлештәге фундаменталь проектлар булып рус телендә 15 томлы «Татар халык иҗаты» басмасы [Татарское народное творчество: в 15 т.] һәм татар телендә 25 томлы «Татар халык иҗаты» җыентыгы [Татар халык иҗаты: 25 томда] тора. Проект җитәкчесе – Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты директоры, филология фәннәре докторы, профессор К.М. Миңнуллин.

25 томлы «Татар халык иҗаты» академик басмасы татар фольклорының барлык жанрларын – мифлар, йолалар, әкиятләр, дастаннар, китаби дастаннар, җырлар, бәетләр, мөнәҗәтләр, табышмаклар, мәкаль һәм әйтемнәр, балалар фольклоры, уен фольклоры, риваятьләр, легендаларны үз эченә ала. Җыентыкны әзерләүнең төп максаты исә – татарларның моңа кадәр басылып чыкмаган фольклор мирасы байлыгын киң аудиториягә җиткерү, халык иҗаты әсәрләрен популярлаштыру, тарихның билгеле бер этабында мәдәният ядкәрләрен теркәү, татар фольклоры буенча күпьеллык тикшеренүләр нәтиҗәләрен бер фәнни ноктага туплау, берләштерү. Яңа академик басманы әзерләүгә булган ихтыяҗны берничә фактор аша аңлатырга мөмкин. Беренчедән, 13 томлы «Татар халык иҗаты» басмасының барлык китаплары XXI гасыр башына күптән таралып бетте, алар чын мәгънәсендә библиографик сирәк басмага әверелде. Икенчедән, унөч томлыкка текстлар сайлап алуга үз чорында идеологик караш булу сәбәпле, күптомлык төрле жанрга караган татар фольклор үрнәкләренең барысын да үз эченә алмаган; моннан тыш, XXI гасыр фольклористикасында моңа кадәр бөтенләй читтә кала килгән жанр һәм жанр төрләре аерылып чыкты, бу жанрларга караган материаллар өйрәнелеп, алар хакында фәнни даирәдә мәкаләләр дөнья күреп килә; Татарстан Республикасы һәм Россия Федерациясе территориясендәге фәнни үзәк фондларында, шулай ук шәхси архивларда татар халык иҗатына караган яңа материаллар бик күп җыелган.

25 томлыкка кертелгән текстлар академик томнар таләбе югарылыгында җентекле тикшерү астына алынган. Соңгы елларда Институт тарафыннан үткәрелгән комплекслы экспедициядә тупланган фольклор материаллары, архив материаллары, моңа кадәр игътибардан читтә калган үрнәкләр яки тулысы белән бер жанр, жанр төре – болар барысы да ачыкланып, томны төзүче тарафыннан тикшерелеп, билгеле бер эзлеклелеккә куеп, томнарга кертелде.

Текстларны томга сайлап алу, әлбәттә, бик катлаулы эш – иң әүвәл әсәрләрнең кайсы жанрга каравын билгеләргә, барлык вариантларын,

башка халыклардагы версияләрен исәпкә алырга, булган материалны системалаштырып һәм классификацияләп, фольклорда моңа кадәр бу һәм башка томнарны төзегәндә кулланылган принципларның барысын өйрәнеп, исәпкә алып, мантыйкый бер принципка җыярга кирәк. Монда бик күп критерийларны истә тотып эш итү сорала. Һәрбер текст турында тулы мәгълүмат туплаганнан соң, ягъни аның фәнни әйләнештә булганлыгын, апробация үтү-үтмәвен, вариант-версияләрен, бүгенге көндә актуальлек дәрәҗәсен, татар әдәби-мәдәни процессындагы урынын билгеләгәннән соң гына материалны томга кертү-кертмәү мәсьәләсе хәл ителә. Шушылай җентекләп сайлап алынган фольклор текстлары билгеле бер балансны саклап, традицион классификацияләрне исәпкә алып, яңача бүленеш ихтыяҗыннан чыгып кына томга урнаштырылды.

Һәр жанрның үз нечкәлеге бар. Күләмле эпик жанрларга бертөрле якын килергә кирәк булса, вак эпик жанрлар башкача мөнәсәбәт таләп итә. Лирик жанрлар, лиро-эпик жанрлар шулай ук үз үзенчәлекләре белән бер-берсеннән нык кына аерылып тора, монда да җентекле классификация, сайлап алуда, текстларга искәрмә-комментарийлар бирүдә махсус методология булдырмый мөмкин түгел. Томнарның кереш сүзендә һәрбер жанр һәм жанр төренә карата, XXI гасыр фольклор төшенчәсе буларак, киң, тирән һәм төгәл билгеләмә, жанрны өйрәнү тарихы, текстларга анализ һ.б. чагылыш табарга тиеш.

Яңа томнар арасында моңа кадәр аерым китап багышланмаган томнар да бар, әйтик, «Мифология», «Йола фольклоры» томнары, әкиятләр классификациясендә «Батырлар турындагы әкиятләр» төрен аеру, дастаннар төркемендә «Китаби дастаннар» төренә аерым том багышлау ихтыяҗы, җырлар томнарында моңа кадәр томнарга кертелмәгән масса (халыклашкан) җырларын, хушавазларны, соңгы ярты гасыр лирик иҗатын ассызыклап күрсәтү, моңа кадәр аерым том итеп бирелми калган «Мөнәҗәтләр» томы, барлык томнарда да текстларның алдагы томнарга керми калган вариантларын тагын бер кат барлап чыгу, эшкәртеп, яңа томга кертү өчен әзерләү, кириллицага күчерелми калган гарәп кульязмаларын табып, өйрәнеп, томга кертү-кертмәү мәсьәләләре – боларны хәл итү яңа томнарны төзегәндә килеп туган сорауларның бер өлеше генә. Материал искиткеч күп, аларны системага салу, булган тәҗрибәгә таянып, бүгенге көндә актуаль булган якларны алгы планга куеп, мөмкин кадәр тулылыкка ирешеп, һәр томны тиешенчә формалаштыру, һәр томга җентекле фәнни кереш язу – бүгенге фольклорчының бурычы.

Томның фәнни аппараты дигән төшенчәне һәрдаим истә тотып, шушы 25 томлык өчен мөмкин дәрәҗәдә уртак принциплардан тайпылмыйча, килеп туган нечкәлекләргә керештә, искәрмә-комментарийларда тәфсилле аңлатмалар биреп, текстларны урнаштыруда оптимальлеккә ирешә алу – фольклор томнарын төзегәндә әлеге якларга тиешенчә игътибар бирелде. Текстларны томга алганда тел мәсьәләсен дә әлеге дә баягы текстологиядә кабул ителгәнчә хәл

итәргә тырышабыз: текст нарратив чыганаклар аша килгән икән, беренчел бирелешне саклау принцибы, ә информант авызыннан язып алганда исә лексик үзенчәлекләргә аңлатма бирү, фонетик үзенчәлекләрне мөмкин кадәр саклау, морфологик-синтаксик билгеләрне оригиналдагыча калдыру принцибы кулланыла.

Төзелгән һәм төзелә торган 25 томлы фольклор томнары архив кулъязмаларын һәм беренчел басма чыганакларны текстологик эшкәртеп биргән текстлар белән генә түгел, ә экспедицияләр вакытында халыктан «тереләй» язып алынган фольклор үрнәкләренең байлыгы белән дә кыйммәт. Элеккерәк елларда күренекле фольклорчылар Н. Исәнбәт, Х. Ярми, Х. Гатина, Г. Бәширов, И. Надиров, Ф. Урманчеев, Х. Мәхмүтов, М. Әхмәтҗанов, Р. Ягъфәров, Ф. Әхмәтова, Л. Җамалетдинов, А. Садекова, С. Гыйләҗетдинов, К. Миңнуллин, А. Садыйкова һ.б. экспедициядә язып алган текстларның, информантлар башкарганда яздырылган кассеталарның күпчелеге Институтның Язма мирас үзәге фондында саклана. Үзебезнең Мирасханәдән тыш Казан федераль университеты, Милли китапханә архивларында да материаллар күп. Томнарны төзү барышында әлеге кулъязмаларга һәм, сакланышы төрле дәрәҗәдә булса да, аудиокассеталарга һәрвакыт мөрәҗәгать итәбез. Бу, әлбәттә, күп вакыт сорый торган үтә четерекле һәм җаваплы эш. Ә инде соңгы елларда үзебез йөргән экспедицияләрдә тупланган язмаларга килгәндә, аларны монтажлап, кирәклесен сайлап алып, томнарны өстәмә аудиоязма белән тулыландырып чыгару 25 томлыкта каралмаган. Шулай да татар авылларында соңгы экспедицияләрдә җыелган фольклор материалы бөтен тулылыгында текстларга күчерелә һәм томнарга кертелә бара – монысы зур казаныш. Татарлар яши торган төрле төбәкләргә максатчан үткәрелә торган комплекслы экспедиция материалларының, беренчел эшкәртелеп, 2010 елдан бирле «Фәнни экспедицияләр хәзинәсеннән» сериясендә чыга торган «Милли-мәдәни мирасыбыз» китапларының нәшер ителә баруы, вакытлы матбугатта фәнни һәм фәнни-популяр характердагы мәкаләләр аша апробацияләнеп торуы да томнарны фәнни әйләнешкә кертелгән фольклор текстлары белән баетырга мөмкинлек бирә.

Рус телендә чыгып килгән 15 томлык мәсьәләсенә килсәк, боларны төзегәндә дә татар телендәге басмаларны әзерләүдә кулланылган кагыйдәләр һәм принциплар саклана. Әмма үзенчәлекле ягы да бар: русча томнар милли фольклорны тәрҗемә итү проблемасы белән бәйле үтә четерекле аерым бер өлкә. Катлаулы, әмма актуаль мәсьәлә. Бу хакта махсус сөйләшү кирәктер. Шунысын гына әйтеп китик: аларның инде дөнья күргәннәре – тиешле дәрәҗәдә эшләнгән бик саллы томнар. Татар телле фольклор материалын рус теленә тәрҗемә итеп, системалы рәвештә бастырып чыгару татар фольклористикасында әле беренче тапкыр башкарыла.

«Татар халык иҗаты» томнарын академик басма югарылыгында кабат төзеп бастыру чор таләбе булды. Яңа 25 һәм 15 томлыкларны

чыгаруның төп максаты – тикшерү узган, белешмәләр бирелгән текстларны туплап, системага салып тәкъдим итү, алга таба масса характерында чыгарылачак җыентыклар өчен һәм гомумән фольклористика фәненең фәнни теориясен камилләштерү өчен база булдыру. Фольклор томнары тулысы белән шушы максатларны күздә тотып һәм аларга ярашлы итеп эшләнде һәм эшләнә. Татар халык авыз иҗатын бергә туплап, фольклорның географик киңлеген, хронологик тирәнлеген исәпкә алып, заманына күрә мөмкин кадәр тулы итеп, бер системага салып бирүне күздә тотып башкарылган «Татар халык иҗаты» җыентыкларының татар телендә дөнья күрә килә торганнары да, русча томнар да мондый төр хезмәтләргә хас булган фәнни дәрәҗәне катгый саклый. Татарстан Фәннәр академиясе Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының халык иҗаты бүлеге хезмәткәрләре әлеге кыйммәтле, зур хезмәт таләп итә торган җыентыкларны замандашлары өчен генә түгел, киләчәк буыннарны да күздә тотып тәкъдим итә.

Әдәбият

Большая советская энциклопедия. URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/62104/Академическое (мөрәҗәгать итү көне – 03.02.2024)

Рухи мирас: эзләнүләр һәм табышлар. Г. Рәхим, Г. Газиз. Татар әдәбияты тарихы. Борынгы дәвер. XVII–XIX гасырлар = Духовное наследие: поиски и открытия. Г. Рахим, Г. Газиз. История татарской литературы. Древний период. XVII–XIX века. Т. 2 / төз., текст., иск. һәм аңл. әзерл.: Л.Ш. Гарипова, Л.Р. Надыршина, А.М. Ахунов, И.Г. Гомәров, Г.А. Хөснетдинова. Казан: ТӘһСИ, 2022. 16 нчы чыг. 300 б.

Татар халык иҗаты: 25 томда. Т. 1. Мифология / төз., текст, иск. һәм аңлатмаларны әзерл., кереш сүз авт. Л.Х.Дәүләтшина. Казан: Татар. кит. нәшр., 2021. 541 б.

Татар халык иҗаты: 25 томда. Т. 2. Йола фольклоры / төз., текст, иск. һәм аңлатмаларны әзерл., кереш сүз авт. Л.Х. Дәүләтшина. Казан: Татар. кит. нәшр., 2021. 511 б.

Татар халык иҗаты: 25 томда. Т. 3. Әкиятләр / төз., текст, иск. һәм аңлатмаларны әзерл., кереш сүз авт. И. Г. Закирова. Казан: Татар. кит. нәшр., 2023. 487 б.

Татар халык иҗаты: 25 томда. Т. 4. Әкиятләр / төз., текст, иск. һәм аңлатмаларны әзерл., И. Г. Закирова. Казан: Татар. кит. нәшр., 2023. 438 б.

Татар халык иҗаты: 25 томда. Т. 5. Әкиятләр / төз., текст, иск. һәм аңлатмаларны әзерл., И.Г. Закирова. Казан: Татар. кит. нәшр., 2023. 407 б.

Татар халык иҗаты: 25 томда. Т. 6. Әкиятләр / төз., текст, иск. һәм аңлатмаларны әзерл., И.Г. Закирова. Казан: Татар. кит. нәшр., 2023. 407 б.

Татар халык иҗаты: 25 томда. Т. 7. Әкиятләр / төз., текст, иск. һәм аңлатмаларны әзерл., кереш сүз авт. И.Г. Закирова. Казан: Татар. кит. нәшр., 2023. 359 б.

Татар халык иҗаты: 25 томда. Т. 8. Әкиятләр / төз., текст, иск. һәм аңлатмаларны әзерл., И.Г. Закирова. Казан: Татар. кит. нәшр., 2023. 375 б.

Татар халык иҗаты. 25 томда. Т. 9. Дастаннар / төз., текст, иск. һәм аңлатмаларны әзерл., кереш сүз авт. И.Г. Закирова. Казан: Татар. кит. нәшр., 2023. 483 б.

Татарское народное творчество: в 15 т. Т. 1. Сказки о животных. Волшебные сказки / сост. тома, авт. вступ. ст. и коммент. Л.Ш. Замалетдинов. Казань: Магариф, 2008. 455 с.

Татарское народное творчество: в 15 т. Т. 2. Волшебные сказки / сост. тома, авт. вступ. ст. и коммент. Л.Ш. Замалетдинов. Казань: Магариф, 2008. 447 с.

Татарское народное творчество: в 15 т. Т. 3. Бытовые сказки / сост. тома, авт. вступ. ст. и коммент. Л.Ш. Замалетдинов. Казань: Магариф, 2009. 543 с.

Татарское народное творчество: в 15 т. Т. 4. Загадки / сост. тома, авт. вступ. ст. и коммент. Х.Ш. Махмутов. Казань: Татар. кн. изд-во, 2013. 367 с.

Татарское народное творчество: в 15 т. Т. 5. Предания и легенды / сост. тома, авт. вступ. ст. и коммент. С.М. Гилязутдинов. Казань: Татар. кн. изд-во, 2015. 383 с.

Татарское народное творчество: в 15 т. Т. 6. Пословицы и поговорки / сост. тома, авт. вступ. ст. и коммент. Х.Ш. Махмутов. Казань: Татар. кн. изд-во, 2017. 366 с.

Татарское народное творчество: в 15 т. Т. 7. Мэзэки (народные шутки) / сост. тома, авт. вступ. ст. и коммент. Х.Ш. Махмутов. Казань: Татар. кн. изд-во, 2017. 351 с.

Татарское народное творчество: в 15 т. Т. 8. Дастаны / сост. тома, авт. вступ. ст. и коммент. Ф.В. Ахметова. Казань: Татар. кн. изд- во, 2019. 471 с.

Татарское народное творчество: в 15 т. Т. 9. Баиты / сост. тома: Ф.В. Ахметова, И.Н. Надиров, К.Б. Замалетдинова. Казань: Татар. кн. изд-во, 2019. 479 с.

Мөхәммәтҗанова Лилия Хатип кызы,
филология фәннәре докторы,ТР ФА Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының халык иҗаты бүлеге баш фәнни хезмәткәре